НАШ МАРІУПОЛЬ



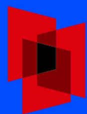
Маріуполь, місто Марії…

Донедавна — промисловий велетень, важливий порт на березі тихоплинного Азовського моря, місце, де проживали представники багатьох народів, багатьох етносів. Донедавна. Місто приазовських греків, місто металургів й корабелів, місто з давнім минулим, місто непростої долі. 2022-й рік поділив його історію на «до» та «після», назавжди розшматувавши життєві сюжети, поховавши під залишками залізобетонних плит тисячі людських душ.

Проте для кожного з маріупольців та маріупольчанок, хто вижив, хто був змушений перебратися в інші краї, Маріуполь, його історія залишається назавжди в серці. Це — історія їхнього міста, їхня історія, їхній Маріуполь.

Наша виставка має на меті продемонструвати минувшину цього неймовірного міста-героя, його унікальне історичне обличчя. Це — сторінки історії нашого українського Маріуполя. Це — наш Маріуполь!

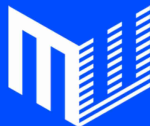




УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ



Маріупольська міська рада



НАЦІОНАЛЬНИЙ МУЗЕЙ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА



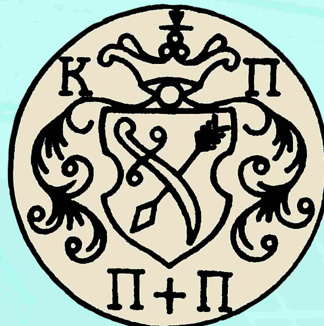
Організатори: Український інститут національної пам'яті, ГО «Архі-Місто», Маріупольська міська рада, Маріупольський краєзнавчий музей, Національний музей Тараса Шевченка, Центральний державний історичний архів України, м. Київ,
Автори: Віталій Бака, Ігор Каретніков, Богдан Короленко, Андрій Марусов, Віталій Огієнко, Іван Стичинський, Вікторія Ярменко.
Дизайн: Оксана Женжера
При підготовці виставки були використані матеріали: Маріупольського краєзнавчого музею, Національного музею Тараса Шевченка, Державного архіву Автономної Республіки Крим, Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву, Центрального державного історичного архіву України, м. Київ, Центру міської історії, м. Львів, журналу Flaneur, особистого архіву Ольги Демідко, особистого архіву Івана Стичинського, особистого архіву Андрія Марусова, Facebook-сторінки Івана Станіславського, Facebook-сторінки Вежа — Vezha Creative Space, wikimedia.org, localtravel.com.ua.
Фото на центральному плакаті: Микита Нагнібеда

КАЛЬМІУСЬКА ПАЛАНКА





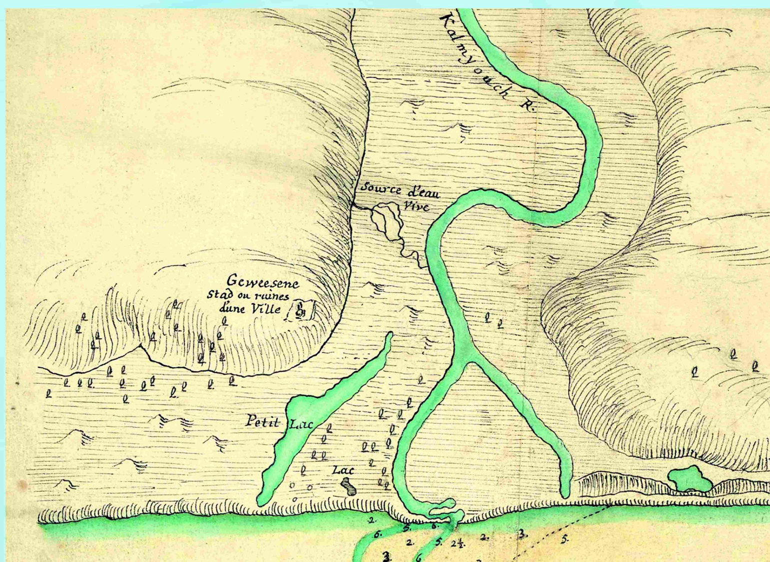
Козаки в степу. 1890-ті рр. Сергій Васильківський. Полотно, олія



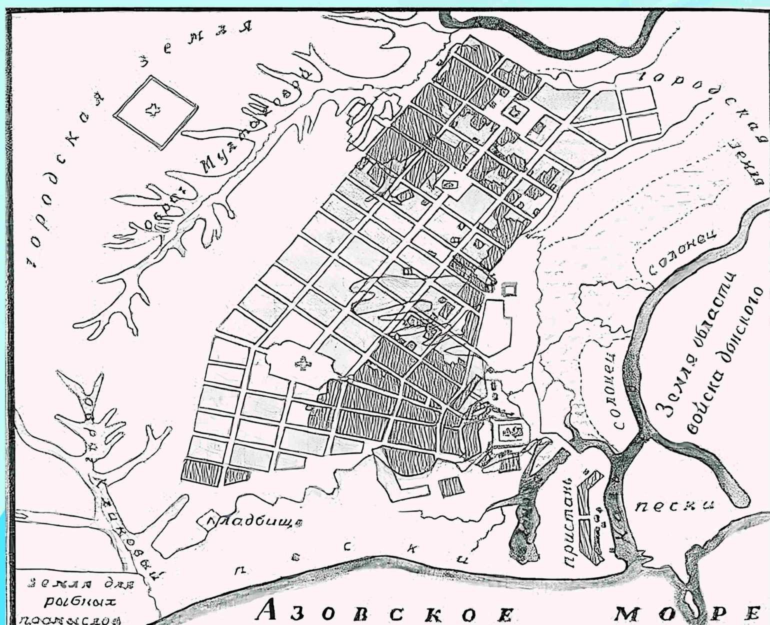
Печатка Кальміуської паланки, 1754–1769 рр.



Фрагмент діорами «Фортеця Кальміус», XVIII ст., Донецький обласний краєзнавчий музей



Карта з колекції астронома та картографа Жозеф-Ніколя Деліля (1688–1768), на якій зображені руїни давнього поселення на місці майбутнього Маріуполя



План Маріуполя 1826 р. Можливе місцезнаходження Кальміуської паланки — у гирлі Кальміусу. З книги Пірко В. О. Оборонні споруди в межиріччі Дніпра і Сіверського Дінця

Помітна українська колонізація земель сучасної Донеччини веде відлік з початку XVI ст. Щедрі на природні ресурси й водночас практично безлюдні території межиріччя Дніпра та Дону вабили шукачів кращої долі. Осідаючи, козаки-уходники займалися на цих землях рибною ловлею, звіробійним та соляним промислами.

Козацькі зимівники, сторожі та пікети постають уздовж шляху на Дон – у верхів'ях Кальміуса та на берегах річок Вовчої, Кринки, Солоної й Торця. А при гирлі Кальміуса зводиться укріплений козацький форпост. Згодом він стане центром Кальміуської паланки – однієї з адміністративно-територіальних одиниць Війська Запорозького Низового – та економічним й адміністративним центром усіх запорозьких поселень Приазовського регіону. У Кальміусі розміщувалася паланкова адміністрація, одним із головних завдань якої, зважаючи на прикордонне розташування паланки, було ведення розвідки на територіях, підконтрольних турецькому султану та кримському хану. Фронтирність Кальміуської паланки з тюркським світом вимагала бути готовими до відбиття раптових нападів південних сусідів.

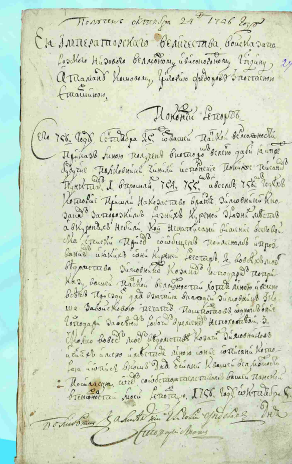
У центрі Кальміуської паланки розміщувалися також ремісничі майстерні та торгові крамниці. Загалом торгівля разом із риболовним промислом складали основу її економічного розвитку. Зростанню масштабів риболовлі, а відтак активному козацькому освоєнню регіону сприяли, зокрема, гарантії на вільний вилов риби в азовських та чорноморських лиманах, надані запорожцям турками у період їх перебування під кримсько-турецькою зверхністю (1709–1733 рр.). Останнє стало наслідком воєнно-політичної поразки під Полтавою та укладенням у 1714 р. угоди Пилипа Орлика з Туреччиною, за якою Військо Запорозьке Низове переходило під подвійний протекторат кримського хана й турецького султана.

Добуту рибу промисловці продавали в Гетьманщину та московським купцям (довгий час – всупереч суворим заборонам Петербурга на торгівлю із запорожцями, коли ті перебували під кримсько-турецькою протекцією). Для захисту своїх риболовних станів рибалки гуртувалися в добре озброєні ватаги на випадок нападу з боку конкурентів – донців чи татар. Торгівля рибою йшла добре – в середині XVIII ст. існували навіть ідеї будівництва в Кальміусі пристані.

Після повернення у 1734 р. під російське підданство запорожці почали інтенсивно освоювати північно-східне Приазов'я. Тут вони активно займалися добуванням морської солі, а також виловом риби. Приплив населення до регіону сприяв розростанню старих і виникненню нових козацьких поселень у Приазов'ї. Зокрема, на середину 50-х рр. XVIII ст. загальна кількість зимівників у Кальміуській паланці нараховувала 68 господарств.



Турецька шабля з дамаської сталі XVII сторіччя. Шаблі цього типу — Домаха — були поширеними серед козаків



Рапорт полковника Кальміуської паланки Григорія Горкуші Кошеві про проведення перепису зимівників, їхніх господарів тощо. (5 жовтня 1756 р.)





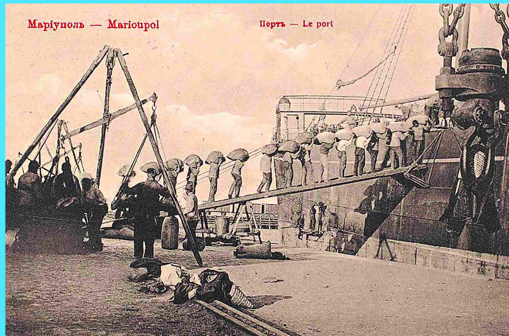
Ювілейна монета НБУ, присвячена 500-літтю виникнення українських козацьких поселень на території нинішніх Донецької і Луганської областей, які згодом утворили Кальміуську паланку Війська Запорозького Низового



Пам'ятний знак запорозьким козакам Кальміуської паланки, встановлений до 500-річчя українського козацтва



НАРОДЖЕННЯ ПРОМИСЛОВОГО ГІГАНТА



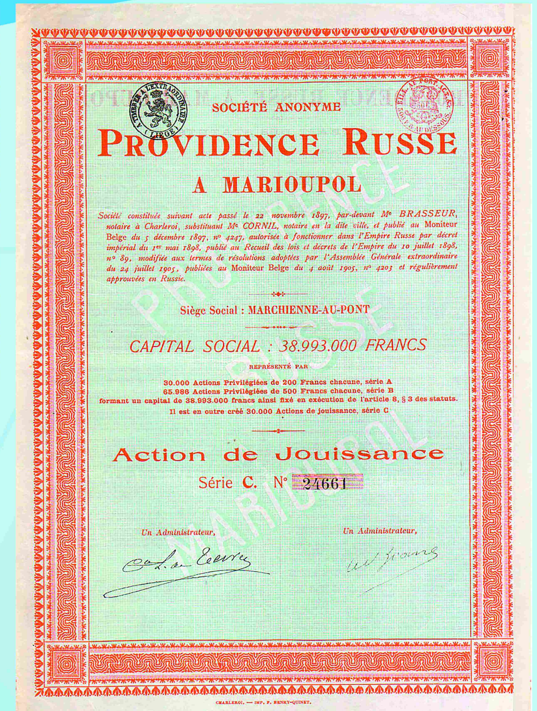
Порт у Маріуполі. Поштівка поч. 20 ст.



ДЖУЛІАН КЕННЕДІ (1852–1932) – американський інженер та механік, діяч промисловості в США та Російській імперії. Разом з братом Вальтером стали одними з засновників металургійного заводу «Нікополь» у Маріуполі.



Комплекс будівель поч. 20 ст. заводоуправління «Російський провіданс». Фото: Іван Стичинський. 2019 р.



SOCIÉTÉ ANONYME

PROVIDENCE RUSSE

A MARIOUPOL

Société constituée suivant acte passé le 22 novembre 1897, par-devant Me BRASSEUR, notaire à Charleroi, substituant Me CORNIL, notaire en la dite ville, et publié au Moniteur Belge du 5 décembre 1897, no 4247, autorisée à fonctionner dans l'Empire Russe par décret impérial du 1er mai 1898, publié au Recueil des lois et décrets de l'Empire du 10 juillet 1898, no 89, modifiée aux termes de résolutions adoptées par l'Assemblée Générale extraordinaire du 24 juillet 1905, publiées au Moniteur Belge du 4 août 1905, no 4203 et régulièrement approuvées en Russie.

Siège Social : MARCHIENNE-AU-PONT

CAPITAL SOCIAL : 38.993.000 FRANCS

REPRÉSENTÉ PAR

30.000 Actions Privilégiées de 200 Francs chacune, série A
65.986 Actions Privilégiées de 500 Francs chacune, série B
formant un capital de 38.993.000 francs ainsi fixé en exécution de l'article 8, § 3 des statuts.
Il est en outre créé 30.000 Actions de jouissance, série C

Action de Jouissance

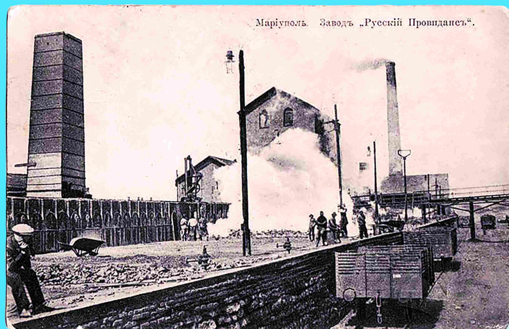
Série C. No 24661

Un Administrateur,

Un Administrateur,

CHARLEROI. — IMP. F. HENRY-QUINET.

Товариство «Російський Провіданс у Маріуполі». Акція користувача. 1905 р.



Завод «Російський Провіданс». Поштівка поч. 20 ст.

Дев'ятнадцяте століття – епоха імперій, війн та революцій. Технологічний прогрес у цей час був спрямований на поступ різних галузей виробництва й інфраструктури.

Завдяки географічному розташуванню Маріуполя порт існував тут ще в козацькі часи. У 1800 р. у Маріуполі з'являється митниця, а у 1809-му – портове правління. Проте у першій половині XIX ст. старий порт Маріуполя поступався двом своїм найбільшим конкурентам на півдні України: Бердянську на Азовському морі й Одесі на Чорному.

Доленосним для міста виявився 1882 рік. Тоді з Оленівки до Маріуполя проклали залізничну колію Костянтинівської залізниці (пізніше – Донецької Кам'яновугільної) – таким чином місто доєдналося до основної новітньої транспортної мережі. Це одразу ж спонукало до будівництва нового порту на західній околиці, біля Зінцевої балки. Збудований у 1886–1889 рр., новий порт одразу ж став одним із найголовніших морських інфраструктурних об'єктів Приазов'я. Через нього вивозили зерно та вугілля.

Транспортна привабливість міста в кінці XIX ст. стала одним із чинників того, що на Маріуполь почали звертати увагу представники великого промислового бізнесу царської Росії. Землі Маріупольського повіту для побудови підприємства розглядав також Джон Юз – фундатор Донецького металургійного заводу у Юзівці (сучасний Донецьк). Проте до 1890-х рр. далі задумів справа так і не пішла.

У 1896-му Нікополь-Маріупольське гірниче й металургійне товариство розпочало будівництво заводу «Нікополь» біля міста, який запрацював на повну з 1899 р. До створення заводу долучилися брати Вальтер і Джуліан Кеннеді – інженери та промисловці з США. Його вдалося збудувати так швидко, зокрема, тому, що з Америки до Маріуполя морем доставляли готові деталі та виробничі вузли.

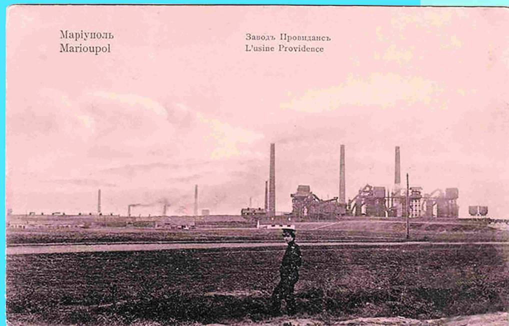
Також у цей час землю на спорудження заводу отримало бельгійське товариство «Провіданс», яке збудувало запланований об'єкт у 1897–1898 рр. Для оптимізації керівництва заводом заснували окреме російсько-бельгійське товариство «Російський провіданс» – власне, цю назву й отримав новий завод. До створення товариства долучився Олексій Алчевський. Основною продукцією маріупольських металургійних заводів був чавун, рейки, труби, листовий метал.



Завод «Нікополь». Поштівка поч. 20 ст.



ОЛЕКСІЙ КИРИЛОВИЧ АЛЧЕВСЬКИЙ (1835–1901) – український промисловець, банкір меценат та громадський діяч. Купець 1-ї гільдії. Співзасновник «Донецько-Юріївського металургійного товариства» під управлінням якого перебував Донецько-Юріївський завод – основа для міста Алчевськ. Причетний до розбудови промисловості Маріуполя. Один з фундаторів харківської «Громади».



Завод «Провіданс». Поштівка поч. 20 ст.



Доменні печі заводу «Провіданс». Поштівка поч. 20 ст.



Фруктові сади й дорога до заводів. Поштівка поч. 20 ст.

Рибальська флотилія в гирлі Кальміуса. Поштівка поч. 20 ст.

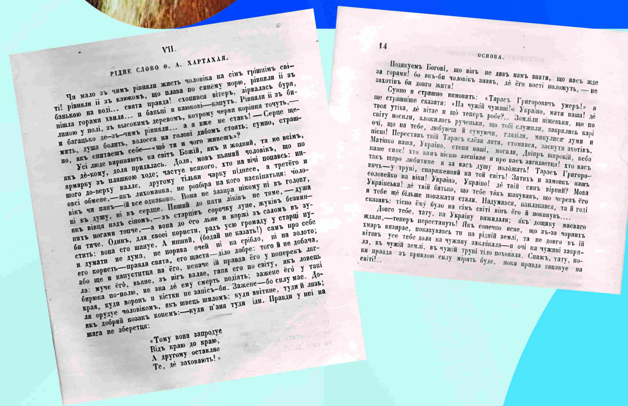




БАГАТОЕТНІЧНЕ ОБЛИЧЧЯ



ФЕОКТИСТ ХАРТАХАЙ (1836–1880) – педагог, етнограф, історик, засновник перших гімназій у м. Маріуполі, дослідник історії греків Приазов'я. За походженням – приазовський грек, уродженець с. Чердакли поблизу Маріуполя. Відомий тим, що під час похорону Тараса Шевченка 28 лютого (12 березня) 1861 р. на петербурзькому Смоленському кладовищі один з небагатьох присутніх виступив з промовою українською мовою. Пізніше текст цієї промови, виголошеної у стилі народних голосінь, було надруковано в журналі «Основа».



VII.

РІДНЕ СЛОВО Ѳ. А. ХАРТАХАЯ.

Чи мало зъ чимъ рівняли жисть чоловіка на сімъ грішнімъ світі! рівняли ії зъ каюкомъ, що плава по синему морю, рівняли ії зъ банькою на воді... свята правда! схопився вітеръ, зірвалась буря, пішла горами хвиля... и баньці и каюкові—капуть. Рівняли ії зъ билиною у полі, зъ высокимъ деревомъ, котрому черви коріння точуть,—и багацько де-зъ-чимъ рівняли... а я вже не ставъ! — Серце щемить, душа болить, волосся на голові дибомъ стоать; сумно, страшно, якъ спитаешъ себе—«що ти и чого живешъ»?

Усі люде виринають на світъ Божій, якъ и жодний, та не всімъ, якъ дѐ-кому, доля придалась. Доля, мовъ пьяний чоловікъ, що по ярмарку зъ пляшкою ходе; частуе всякого, хто на вічі попавсь: иншого до-верху налле, другому тільки чарку піднесе, а третёго и овсі обмене,—якъ лихоманка, не розбіра на кого наскіпатьця: чоловікъ чи панъ—ій все однаково. Вона не зазира нікому ні въ голову, ні въ душу, ні въ сердце. Инший до пяти ліківъ не тяме, — душа якъ вівца надъ сіномъ,—зъ старцівъ сорочку лупе, жуківъ безвинпихъ ногами топче,—а вона до ёго льне и коржі зъ саломъ въ зуби тиче. Одинъ, для своеі користи, радъ усю громаду у старці пустить: вона его шануе. А инший, (бодай не казать!) самъ про себе и думати не дума, не порива очей ні на срібло, ні на золото; его користь—правда свята, его щастя—діло добре: того й не добача, або ще и напуститця на ёго, неначе ій правда ёго у поперекъ лягла: муче ёгo, вьяне, зъ нігъ валяе, ганя его по світу, якъ ловець бирюка по-полю, не зна де ему смерть подіять; зажене ёго у такі края, куди воронъ и кістки не занісъ-би. Зажене—бо силу мае. Доля орудуе чоловікомъ, якъ швець шиломъ: куди ввіткне, туди й лизь; якъ добрий козакъ конемъ:—куди п'яна туди іди. Правди у неі на шага не зберетця:

«Тому вона запродуе
Відъ краю до краю,
А другому оставляе
Те, де заховають!»

14

ОСНОВА.

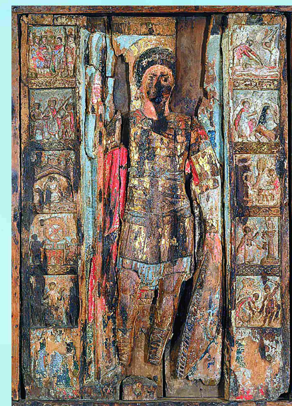
Подякуемъ Богові, що вінъ не давъ намъ знати, що насъ жде за горами! бо якъ-би чоловікъ знавъ, дѐ ёго кості положуть, — не захотівъ би довго жити!

Сумно и страшно вимовить: «Тарасъ Григоровичъ умеръ!» а ще страшніше сказати: »На чужій чужині!« Украіно, мати наша! дѐ твоя утіха, дѐ вітае и щò теперъ робе?.. Зомліли ніженьки, що по світу носили, зложились рученьки, що тобі служили, закрились карі очі, що на тебе, любуючи й сумуючи, гляділи, минулися думи и пісні! Переставъ твій Тарасъ слёзи лити, стомився, заснути зхотівъ. Матінко наша, Украіно, степи наші, могили, Дніпръ широкій, небо наше сине! хто вамъ пісню заспівае и про васъ загадаетця! хто васъ такъ щиро любитиме и за васъ душу положить! Тарасъ Григоровичъ—у труні, спаряженний на той світъ! Затихъ и замовкъ нашъ соловейко на віки! Украіно, Украіно! дѐ твій синъ вірний? Мова Украіньска! дѐ твій батько, що тебе тáкъ шанувавъ, що черезъ ёго и тебе щé більше поважати стали. Надумався, наплакався, та й годі сказавъ: тісно ёмý було на сімъ світі вінъ ёго й покинувъ....

Довго тебе, тату, на Украіну вижидали; якъ дощику маеваго ждали,—теперъ перестануть! Якъ сонечко ясне, що зъ-за чорнихъ хмаръ визирае, показувавсь ти на рідній землі, та не довго въ ії вітавъ усе тебе доля на чужину закликала—и очі на чужині закрила, въ чужій землі, въ чужій труні тіло поховала. Спижъ, тату, поки правда зъ кривдою силу мірять буде, поки правда запануе на світі!..



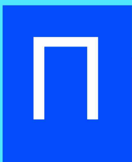
Стара Катеринінська церква (на передньому плані) та дзвіниця Харлампіївського собору. Фото початку XX ст.



Ікона «Святий Георгій у житії». XII ст.



Римо-католицький костел Маріуполя, споруджений протягом 1853–1860 рр. Поштова листівка поч. XX ст.



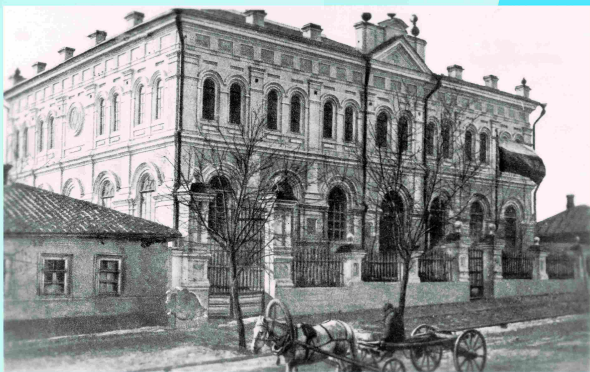
Протягом усієї своєї історії територія Північного Причорномор'я вирізнялася своєю поліетнічністю. Кіммерійці, скіфи, сармати, тюрки – це далеко не весь перелік етносів, які залишили свій слід у регіоні. «Місто Марії» не могло стати виключенням. У XVIII ст. російська імперська влада, ліквідувавши тут козацтво, сприяла заселенню краю представниками різних етнічних спільнот, зокрема греками. Фактично, повноцінне постійне поселення на теренах Маріуполя було засноване грецькою громадою, яку переселили з Криму в 1778–1780 рр.

Відтак, протягом кінця XVIII – середини XIX ст. Маріуполь був містом, в етнічному складі якого переважав грецький етнос. Так тривало до 1859 р., коли в місті дозволили утворити окрему від грецької громаду, до якої входили представники інших народів. Відтоді етнічний склад міста почав змінюватися, особливо в роки промислового буму на рубежі XIX–XX ст. «Місто Марії» ставало по-справжньому багатоетнічним: його населяли українці, росіяни, євреї, вірмени, поляки. Греки продовжували домінувати в соціально-політичному житті Маріуполя, зокрема, міськими головами були лише представники цього етносу.

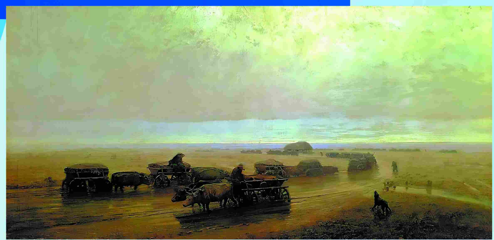
На початку XX ст. значною чисельно спільнотою були українці, кількість яких зросла завдяки переселенцям та частині військовослужбовців 24-го запасного піхотного полку, що дислокувався у передмісті. Темною сторінкою в історії Маріуполя стали спровоковані чорносотенцями єврейські погроми 20–21 жовтня 1905 р., внаслідок яких загинуло 22 особи, було розгромлено близько 75% торгових закладів Маріуполя.



АРХИП КУЇНДЖІ (1841 (з іншими даними 1842) – 1910) український живописець-пейзажист, педагог. За походженням – маріупольський грек, уродженець м. Маріуполя. У перекладі з мови місцевих греків прізвище перекладається як «золотар». Змалку виявивши хист до малювання, майже усе життя присвятив мистецтву, зосередившись на зображанні пейзажів природи. Деякий час експериментував з фарбами, та підсвічуванням картин на виставках своїх робіт. Під кінець життя заснував товариство, яке носило його ім'я, для підтримки митців.



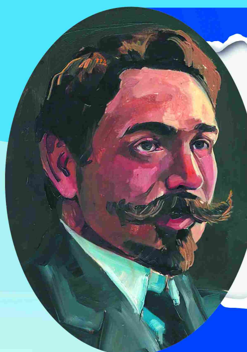
Будівля хоральної синагоги Маріуполя на вул. Георгіївській. Відкриття споруди відбулося у 1882 р. Фото початку XX ст.



Чумацький тракт в Маріуполі» (1875). Картина Архипа Куїнджі



Церква Марії Магдалини — православний храм, який будували майже 35 років: з 1862 по 1897 рр. Розташовувався у сквері в центрі міста, на місці сучасного драматичного театру. Поштова листівка поч. XX ст.



ЕММАНУЇЛ ГОЛЬДРІН (1877–1928) – маріупольський купець та підприємець. Власник електротипографії та магазину-папірні в приміщенні готелю «Континенталь». Серед продукції типографії було чимало листівок з видами Маріуполя. Портрет роботи Олени Ліберті.



Харлампіївський собор. Богослужіння розпочалося у 1845 р., тут зберігалися основні релігійні святині грецької громади Маріуполя, зокрема ікона «Святий Георгій у житії». Зруйнований у 1930-х. Фото початку XX ст.



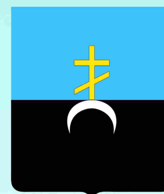
НА МЕЖІ СТОЛІТЬ



Інтер'єр маріупольського помешкання. 1908 р. Колекція І. Стичинського, Київ



Земська марка Маріупольського повіту



Герб Маріуполя 1811 року



ВІКТОР ОЛЕКСАНДРОВИЧ НІЛЬСЕН (1871–1949). Фото поч. XX ст. Знаний маріупольський архітектор данського походження. Автор багатьох споруд у Маріуполі, деякі з них стали символами міста, зокрема маріупольська водогінна вежа, збудована у 1910 р. Приватні будинки авторства Нільсена на вулиці Семенишина є яскравими зразками архітектури стилю модерн на півдні України. Крім Маріуполя, творіння архітектора можна побачити й на Поділлі. У місті Хмельницький збереглась водогінна вежа, збудована як і маріупольська – у 1910 році.

Наприкінці XIX – початку XX ст. Маріуполь був повітовим містом Катеринославської губернії. Маріупольський повіт розташовувався на південному сході Катеринославщини, по річці Кальміус проходила межа з Таганрозькою округою Області Війська Донського. На зламі століть Маріуполь був важливим транспортним вузлом, економічним, освітнім та культурним центром Приазов'я. Згідно зі Всеросійським переписом населення 1897 р., у Маріуполі проживало 31 116 осіб, а в Маріупольському повіті – 254 056. Серед населення повіту 117 206 осіб, тобто 46,13%, зазначили у переписних листах українську як мову спілкування.

У цей час остаточно формується класичне архітектурне обличчя старого міста. Адміністративні будівлі, контори промислових виробництв, споруди гімназій, училищ та банків, приватні особняки й садиби, храми – все це було переплетене у великому стильовому розмаїтті: від історизму до ар-нуво. У 1898 р. за сприяння Е. Томазо в Маріуполі відкрили першу електростанцію, яка призначалася для освітлення будівлі готелю «Континенталь». Саме на цей період припадає діяльність одного з найвідоміших місцевих будівничих – В. Нільсена.

Культурне життя міста також вирізнялося яскравістю. Сцени місцевих театрів зустрічали з гастролями театральні трупи М. Кропивницького й І. Карпенка-Карого.

Наймасштабніша подія тогочасної історії – Перша світова війна не оминула Маріуполь. Хоча, на перший погляд, місто опинилось у глибокому тилу, через наявність порту воно набуло додаткової стратегічної ваги. У зв'язку з надмірною завантаженістю залізниці військове керівництво Російської імперії було змушене активно залучати водні шляхи для перевезення військ та вантажів.

Маріуполь не залишився осторонь бурхливих історичних подій часів Української революції. Крім українського національного руху, значно активізувалися й інші етнонаціональні рухи, а саме грецький та єврейський. Одними з найпомітніших діячів українського національного руху в Маріуполі були С. Липківський – учасник Маріупольського українського товариства, викладач міського єпархіального училища та І. Коваленко – член міського громадського виконавчого комітету. У 1917 р. авангардом українського руху в місті були місцеве товариство «Просвіта», українські гуртки на заводах «Нікополь» та «Провіданс», видання «Маріупольське слово».

Опорою й підґрунтям слугувало військо. На той час у Маріуполі дислокувався 24-й запасний піший полк, який радо зустрів процес українізації військових частин. Зважаючи на значну частку грецького населення міста, яке було зацікавлене у порядку й безпеці, у полку почали формуватися грецькі сотні, які надалі мали стати основою для окремої грецької національної військової частини.

9 лютого 1918 р. у Берестi був укладений мирний договір між Українською Народною Республікою та Центральними державами. Це дало змогу українському війську разом з австро-угорськими та німецькими союзниками розпочати деокупацію півдня і сходу України від більшовиків.

На маріупольському напрямку у 1918 р. діяла 59-та австро-угорська піхотна дивізія, в якій служило чимало українців із терен Австро-Угорщини.

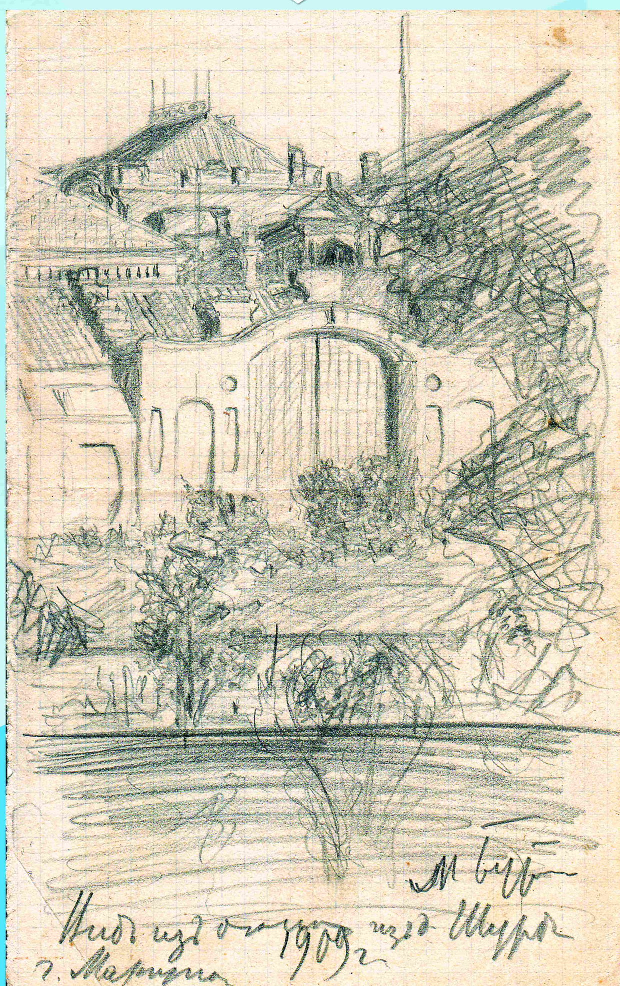
Після стабілізаційних заходів у Маріуполі настало відносно спокійне життя. У часи Української Держави Павла Скоропадського Маріуполь був прикордонним містом. Кордон між Україною та Доном вдалося встановити з користю для першої – східніше Маріуполя. Захист державного кордону в Надазов'ї забезпечувала 8-ма Азовська кордонна бригада Окремого корпусу кордонної охорони. Штаб бригади розташувався у Маріуполі, його начальником був М. Костенко. У місті діяла також митниця.

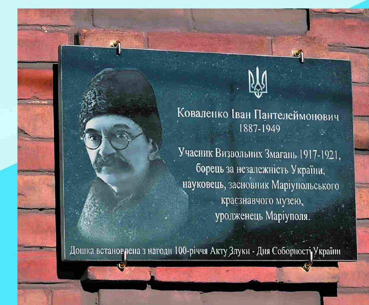
Політична та військова криза 1918 р. не сприяла збереженню української влади в місті. Директорія не змогла закріпитись у Маріуполі. Відтоді місто стало частиною арени протистояння між російськими білими збройними силами, червоними арміями та повстанськими загонами, в тому числі й махновськими. Врешті-решт більшовики виграли військову і політичну боротьбу за територію України. Від 1920 р. й до відновлення незалежності у 1991-му Маріуполь входив до складу радянської України.



Дачна будівля в порту Маріуполя. Акварель, 1909 р. Колекція І. Стичинського, Київ

Вид на маріупольську вулицю. Малюнок олівцем, 1909 р. Колекція І. Стичинського, Київ



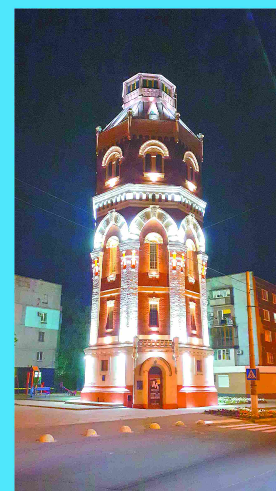


ІВАН ПАНТЕЛЕЙМОНОВИЧ КОВАЛЕНКО (1887–1949) – маріупольський науковець, громадський діяч, краєзнавець, музейник. Організував у Маріуполі Товариство вивчення місцевого краю. На його базі у 1920 р. був заснований Маріупольський краєзнавчий музей. У 2019 р., на будинку по вул Георгіївській, 37 знаному вченому була встановлена меморіальна дошка.

Група вояків австро-угорського ц. і. к. 24-го пішого полку «Барон Куммер» поблизу Маріуполя. 1918 р. Колекція І. Стичинського, Київ



Маріупольска водогінна вежа збудована архітектором В. Нільсеном у 1910 р. Пам'ятка архітектури України. Фото І. Стичинського, 2021 р.



Неоготичний будинок лікаря Сергія Гампера. Поч. XX ст. Зазнав руйнувань росіянами у 2022 р. Фото І. Стичинського, 2019 р.



Будівля готелю «Континенталь», збудована у 1887 р. Пам'ятка архітектури України, зруйнована росіянами. Фото М. Кутнякової, 2016 р.



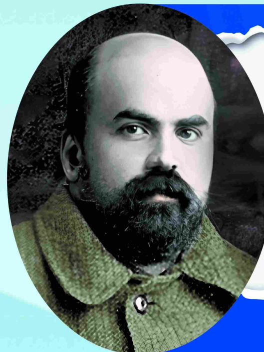


ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА





Частини Червоної армії на марші. Донеччина . 1941 р.



МИКОЛА СТАСЮК, уродженець Чернігівщини з дворянської родини, за фахом інженер-металург, в 1917 р. – член Центральної Ради, один із секретарів Генерального секретаріату – першого українського уряду в часи Української революції. Після поразки визвольних змагань та встановлення радянської влади, за різними свідченнями, провів від 8 до 10 років в ув'язненні. Його звільнили в 1940-му , поселився в Маріуполі та працював сторожем. За нацистської окупації став редактором «Маріюпольської газети», одним із керівників надрайонового проводу ОУН та місцевої «Просвіти.



Завод ім. Ілліча, контора. Маріуполь, вересень, 1943 р.



Маріупольський порт. 1942 р.

У вересні 1939-го розпочалася Друга світова війна. У Маріуполі дислокувалася 134-та стрілецька дивізія, яка належала до Харківського воєнного округу. У липні 1941 р., вже після нападу нацистської Німеччини на СРСР, було відновлено Азовську військову флотилію з головною базою в Маріуполі.

Місто з його промисловою потужністю перевели на воєнні рейки. На заводі імені Ілліча випускали броньову сталь для танків Т-34, торпедних катерів і літаків-штурмовиків ІЛ-2. У квітні 1941-го на цьому підприємстві спроєктовано штамповану танкову вежу для нової модифікації Т-34, упродовж наступних трьох місяців зробили понад тисячу таких танків.

У середині серпня 1941-го почалася евакуація промислових підприємств міста на Урал та в Сибір. Тоді ж по Маріупольщині прокотилася хвиля репресій проти німців, які проживали тут ще з 30-х років XIX ст. Їх вислали в казахську пустелю. З часом лінія фронту наблизилася до міста – на Маріуполь наступали частини 3-го танкового корпусу 1-ї танкової групи Вермахту (група армій «Південь»). 8 жовтня 1941 р. ударна група 1-ї танкової дивізії СС «Лейбштандарт Адольф Гітлер» під командуванням штандартенфюрера СС Курта Маєра окупувала місто.

Маріуполь увійшов у зону військової адміністрації, яку підпорядковано командуванню армійської групи «Південь». Одним із перших «заходів» окупантів був розстріл євреїв Маріуполя. 20, 22 та 23 жовтня 1941 р. нацисти вбили, за різними даними, від 8 до 12 тисяч єврейських жителів Маріуполя. Дітей, жінок, людей похилого віку зібрали та примусили пройти пішки понад 9 км від Маріуполя до селища Агробаза. Розстрілювали людей у протитанковому рові, який перед цим використали радянські чекісти з цією ж злочинною метою. За свідченнями, незадовго до захоплення німцями міста там розстріляли тяжкопоранених червоноармійців та учнів профтехучилища № 3. Агробаза залишалася місцем страт нацистами «неблагонадійних елементів» і надалі.

Попри небезпеку бути розстріляними разом з усією родиною, серед маріупольців були небайдужі люди, які рятували євреїв. Наразі відомі імена 23 Праведників народів світу.

За окупації в місті діяв табір для військовополонених. Упродовж зими 1942–43-го з цього табору німці щоденно вивозили по 4–5 підвод із тілами померлих з голоду червоноармійців.

Упродовж усієї окупації маріупольці намагалися підтримувати освітній процес та культуру. Так, діяли Маріупольський музично-драматичний театр ім. Т. Шевченка, Маріупольський краєзнавчий музей, книгарня, місцеве видавництво ім. І. Франка, в якому, поміж іншим, намагалися налагодити друк шкільних підручників. Розпочало роботу товариство «Просвіта», ініціаторами створення якого виступили члени похідних груп ОУН.

Окупація Маріуполя тривала майже два роки. За цей час вбито близько 50 тисяч цивільних жителів. Під час відступу гітлерівці знищили заводи, інфраструктуру, значну частку житлового фонду міста. У 1941-му тут жила 241 тисяча осіб, після відступу Вермахту – 81 тисяча.

Німців витіснили з Маріуполя в ході Донбаської стратегічної наступальної операції, що почалася в серпні 1943-го. Після вигнання нацистів радянська влада провела чистку від «неблагонадійних елементів».



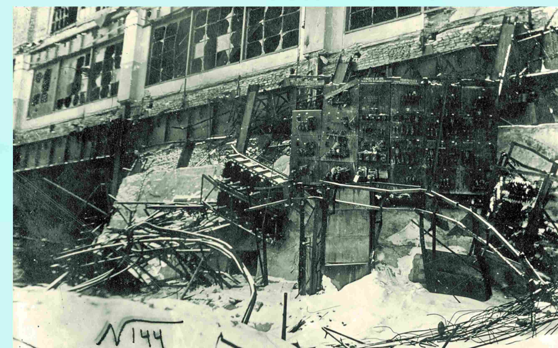
ЄЛИЗАВЕТА БІРЮКОВА, уродженка Маріуполя. Під час окупації 27-річна Єлизавета залишалася в місті та продовжувала працювати, як і в довоєнний час, інженером-технологом, згодом заступником директора на рибоконсервному комбінаті. Жінка добре володіла німецькою, німці вважали її сумлінною працівницею. Бірюкова приймала на роботу всіх, кому загрожувала небезпека з боку німецького командування: євреїв, комуністів і комсомольців. Кількість врятованих Єлизаветою Пилипівною може бути більшою ніж 100 осіб. Відразу після повернення радянської влади жінку арештували та засудили до каторжних робіт.



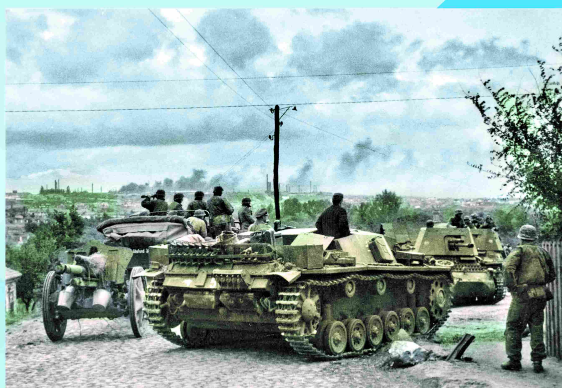
Німецькі солдати беруть в полон червоноармійців, які їхали на вантажівці ГАЗ-АА і захоплені в Маріуполі на вулиці Артема (зараз вулиця Куїнджі). Маріуполь, 08.10.1941. Автор фото: Пауль Августин



Німецькі офіцери поряд із покинутим радянським легким танком БТ-5. Машина зразка 1933 р. з клепаною баштою Маріупольського заводу. 1941 р.



Електростанція металургійного заводу ім. Ілліча після німецької окупації. Маріуполь. 1943 р.



Частини дивізії СС «Лейбштандарт Адольф Гітлер» під командуванням штандартенфюрера СС Курта Маєра на підступах до Маріуполя. В центрі штурмова гармата StuG.III Ausf.B, зліва 105-мм легка польова гаубиця leFH18, справа на дальньому плані САУ Panzerjäger I. Маріуполь, жовтень 1941 р. Автор фото: Пауль Августин

Курт Маєр так описав своє першого побачення з Маріуполем: ***«Стою на найвищому місці праворуч від дороги й вивчаю Маріуполь, що лежить за декілька кілометрів… Величезне місто з його сталеливарними заводами, верфями, аеродромами […] все ж таки вражає мене»***

Кладовище окупантів. Маріуполь. 1941–1943 рр.



Німецькі мотоциклісти й вантажівки на проспекті Ілліча (наразі проспект Бойка) в захопленому Маріуполі. Маріуполь, жовтень 1941 р.





ПОВОЄННЕ МІСТО



Вулиця Артема. Жданов — Маріуполь. 1958 р.



Будівля правління заводу «Азовсталь». Жданов — Маріуполь. 1966–1967 рр.



Демонстрація в місті, приурочена до свята «Великого Жовтня». Жданов — Маріуполь. 1954 р.

Повоєнна відбудова міста, яке в 1948-му перейменували на Жданов на честь радянського партійного діяча, уродженця Маріуполя, була в першу чергу спрямована на відновлення промисловості. 7 липня 1948 р. з заводу імені Ілліча відправили перший ешелон труб для будівництва газопроводу «Дашава — Київ». 10 грудня того ж року введено в дію доменну піч №1 та завершено відновлення «Азовсталі». До кінця 1950-го всі промислові підприємства міста працювали на повну потужність. За фасадом успішних кількісних показників стояла відверта експлуатація всіх можливих людських ресурсів, чергові голодні роки в 1946–1947-му, а також кошти громадян, які залучали через систему надмірних податків, обов'язкові державні позики та конфіскаційну грошову реформу 1947-го.

Межі Жданова-Маріуполя розширилися. У порту споруджували нові причали й цілі райони. У 1960-х тривала побудова нового житла та інфраструктури для містян. Загальний житловий фонд міста у 1967 р. становив 3 млн м². Зростала й кількість жителів, на 1958 р. їх було 280 300 осіб, а в 1989-му — 540 300.

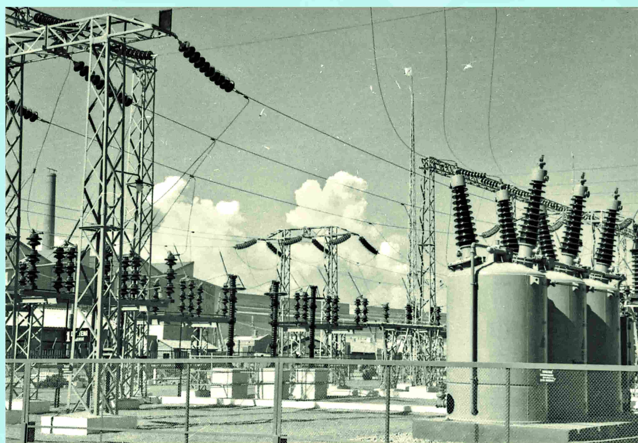
У різний час упродовж 1963–1987 рр. у Жданові працювали 18 митців, які залишили свій слід у мозаїчній монументалістиці. Загалом місто прикрасили 26 авторських творів. У 1967 р. сюди прибула бригада монументалістів на чолі з Аллою Горською та Віктором Зарецьким. До цієї групи також входили Галина Зубченко, Борис Плаксій, Василь Парахін, Надія Світлична та Григорій Пришедько. Горська та Зарецький приїхали, зокрема, через бажання познайомитися з митцем Віктором Арнаутовим, учнем видатного Дієго Рівери, професором Стенфордського університету, емігрантом, який повернувся до рідного міста в 1963-му.

Художники оздобили інтер'єр ресторану «Україна» двома мозаїками «Дерево Життя» та «Боривітер». Митці, створюючи «Дерево життя», використали архаїчні символи Світового дерева та птахів, метафорично переповіли головний міф про створення Всесвіту. Ще у процесі роботи це панно зазнало критики. Після загибелі Горської «Дерево життя» заклали цеглою. Відкрили мозаїку аж у 2008 р. За програмним замовленням «Боривітер» мав бути виконаний у стилі соцреалізму — птиця-борець, але в процесі виконання митці змінили концепцію твору, який врешті відобразив сутність Приазов'я.

Обидві роботи були експериментальними та вважаються перлинами маріупольського зібрання монументалістики. Митці використовували смальтовий набір, а також незвичні матеріали, як шлакоситал та метал. У «Боривітрі» присутні навіть фрагменти ложок із нержавіючої сталі.



Драматичний театр. Жданов — Маріуполь. 1973 р.



Завод «Азовсталь». Електропідстанція. Маріуполь. 1948 р.

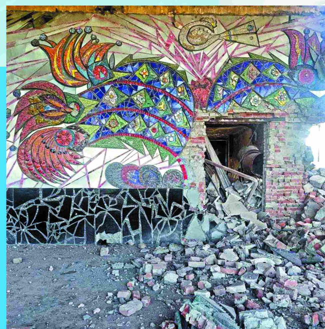


АЛЛА ГОРСЬКА — українська художниця та дисидентка, громадська діячка, одна із засновниць руху шістдесятництва. Працювала в монументальних творах, мозаїці, графіці та живопису. Мисткиню вбито 28 листопада 1970 року

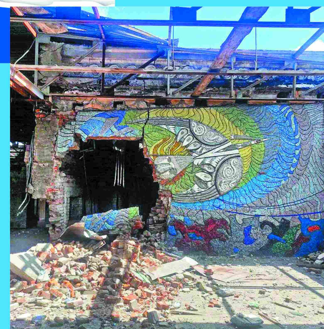
РОСІЙСЬКЕ ВТОРГНЕННЯ з 2014 р. завдало і завдає Україні безліч незворотних втрат, серед яких і руйнування культурно-історичної спадщини. Роботи групи Алли Горської та Віктора Зарецького «Дерево життя» та «Боривітер» зазнали ушкоджень під час штурму Маріуполя російськими окупантами у 2022-му. Згідно зі свідченнями, роботи втратили приблизно 25–30% мозаїчного полотна; у площинах опорних конструкцій утворилися наскрізні отвори й тріщини. Фахівці прогнозують, що пошкодження основи призведе до поступового руйнування панно під впливом атмосферних явищ. Мозаїчне панно «Металурги» Валентина Константінова та Леля Кузьминкова, місцевих маріупольських митців, також було знищено російськими окупантами.

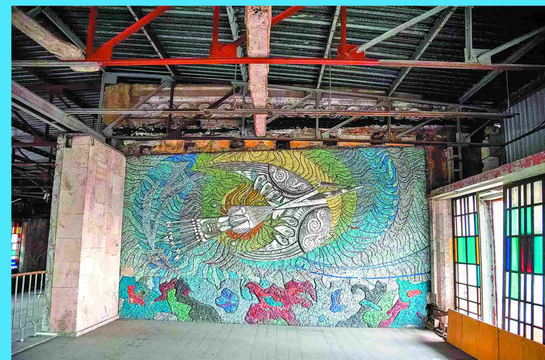


Алла Горська з чоловіком Віктором Зарецьким у художній майстерні. Початок 1960-х рр.





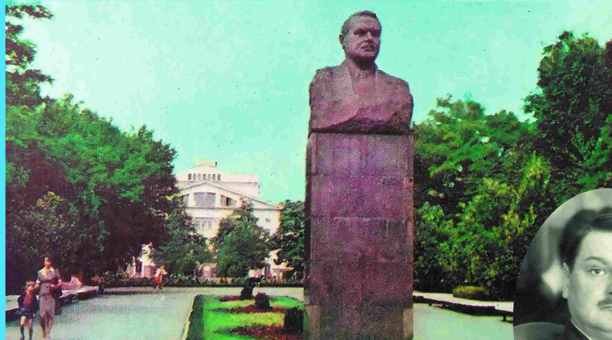




Мозаїки «Дерево життя» та «Боривітер»



ПОВЕРНЕННЯ ІМЕНІ



Андрій Олександрович Жданов (1896–1948) — радянський державний та партійний діяч



Постать А. Жданова фіксувалася у міському просторі й за рахунок спорудження різноманітних меморіальних об'єктів, передусім пам'ятників, що розташовувалися в основних публічних просторах міста. На радянській листівці зображено пам'ятник А. Жданову поблизу міського театру (зліва). Інша листівка ілюструє залізного Жданова, котрий стояв на сучасній площі Воїнів-Визволителів



Демонтований пам'ятник А. Жданову. 1989. Фото В.Веренікіна

Історія бурхливого XX століття подарувала «місту Марії» сюжет втрати і повернення свого імені. 22 жовтня 1948 р. Маріуполь рішенням московських керманичів отримав нову назву Жданов – за прізвищем соратника Сталіна, уродженця міста Андрія Жданова. Терміном «ждановщина» називають ідеологічну кампанію, що розгорнулася в СРСР у повоєнний час та була спрямована на посилення партійного контролю над діячами науки, культури і мистецтва. Місто мало цю назву 41 рік.

Наприкінці 1980-х, в епоху горбачовської «перебудови», у Маріуполі зорганізувався рух за повернення історичної назви. З жовтня 1987 р. місцеві газети «Азовський моряк» та «Приазовський робітник» почали публікувати статті про історію та походження назви «Маріуполь». Молоді художники В. Харакоз, С. Бараннік, В. Чапні, О. Бондаренко та інші створили авангардне артоб'єднання «Маріуполь 87». Водночас у місті на основі ініціативних груп сформувалися перші неформальні громадські організації, зокрема, екологічна ініціатива «За чисте повітря», організація за загальну демократизацію суспільно-політичного життя «Маріупольський громадянський форум», культурно-просвітницьке «Товариство української мови».

Однією з таких груп став громадський рух «За Маріуполь», який мав на меті повернути місту історичне ім'я. Рушійною силою руху були прибічники відродження історії та культури приазовських греків, представники інтелігенції, краєзнавці, викладачі металургійного інституту: В. Коноп-Ляшко, В. Константинов, Л. Кузьменков, Л. Яруцький, В. Якунін, П. Шмачков, Г. Александрова та інші. Його члени організовували публічні мітинги та громадські обговорення. Наприкінці 1988 р. вони зібрали близько 60 тисяч підписів містян під петицією про повернення назви Маріуполь та надіслали її у Верховну Раду СРСР. У місті точилися масштабні дискусії щодо доцільності збереження імені комуністичного діяча часів сталінського терору в об'єктах місцевої топоніміки та в самій назві міста. Ця полеміка в листопаді 1988 р. дійшла навіть до сторінок найголовнішої радянської газети «Правди».

Врешті така ініціативність населення завершилася успіхом: 13 січня 1989 р. радянський уряд своєю постановою повернув місту ім'я Маріуполь. Разом з декомунізацією назви місто позбулося трьох пам'ятників Жданову і його меморіального музею. Таким чином, у промисловому місті на сході України перші прояви декомунізаційних процесів відбулися ще за радянських часів. Упродовж перших років незалежної України міська рада під тиском громадських активістів повернула добільшовицькі назви майже всім вулицям історичного центру міста.

У наш час російська окупаційна влада, апелюючи до радянських історичних міфів, періодично актуалізує питання про повернення назви «Жданов».

Мітинг ініціативи «За Маріуполь!» щодо перейменування міста



„Я – за Мариуполь!"

Письма в редакцию

Дискусія стосовно перейменування міста на сторінках місцевої преси. 1987–1989 рр.



МАРИУПОЛЬ – имя нашего города!

Распоряжение облисполкома

Начинаем сбор средств

Поправка к за...

Не оскудеть ...

Уместна ли тороп...

Есть и другое мнен...

УЧИМСЯ ДЕМОКРАТИИ

«За чистый Мариуполь!»

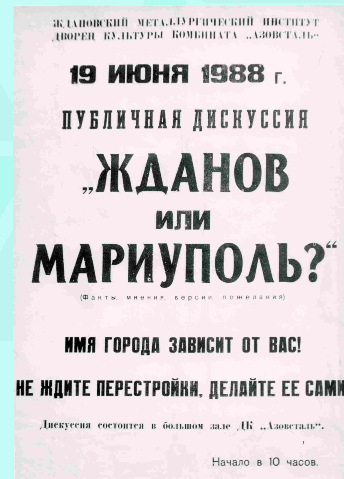


МАРИУПОЛЬ ВОЗВРАЩАЕТСЯ!

Азовский моряк

Логика справедливости

Плакат щодо публічної дискусії «Жданов чи Маріуполь?» 19 червня 1988 р.



ЖДАНОВСКИЙ МЕТАЛЛУРГИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ
ДВОРЕЦ КУЛЬТУРЫ КОМБИНАТА „АЗОВСТАЛЬ"

19 ИЮНЯ 1988 г.

ПУБЛИЧНАЯ ДИСКУССИЯ

„ЖДАНОВ или МАРИУПОЛЬ?"

(Факты, мнения, версии понимания)

ИМЯ ГОРОДА ЗАВИСИТ ОТ ВАС!

НЕ ЖДИТЕ ПЕРЕСТРОЙКИ, ДЕЛАЙТЕ ЕЕ САМИ!

Дискуссия состоится в большом зале ДК „Азовсталь".

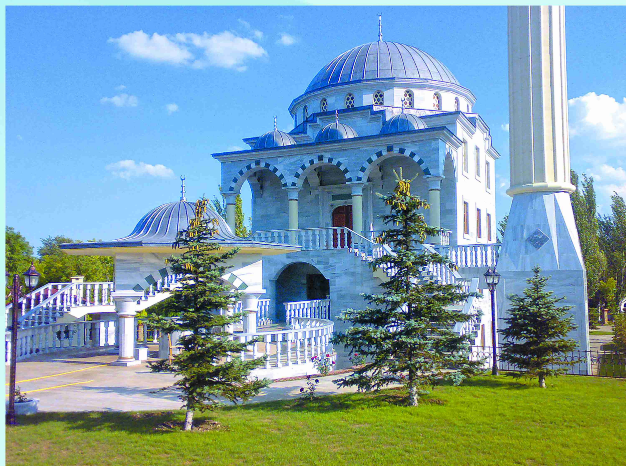
Начало в 10 часов.

Збір підписів під зверненням до Верховної Ради СРСР стосовно поверненню місту його історичної назви. Фото Б. Дембицького, 1988 р.





ПЕРШІ РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ



Маріупольська мечеть на честь султана Сулеймана Пишного та Роксолани

Мітинг «Стоп, смог!» у Маріуполі, 4 листопада 2012 р.







Собор Архістратига Михаїла

9 березня 1990 року маріуполець Любомир Гудз (1931–2015) підняв український прапор під час святкування дня народження Тараса Шевченка у Драмтеатрі.

«Буремні 90-ті» не минули безболісно для економічного життя міста: руйнування звичних економічних зв'язків, проблеми з вугільною промисловістю України призвели до погіршення роботи маріупольських металургійних гігантів. Вихід зі складної ситуації знайшли, поступово залучивши великий приватний капітал. Проте водночас маріупольський морський торговельний порт став одним з ключових логістичних хабів півдня України. Тривалий час він входив у топ 5 морських портів України за кількістю вантажообігу.

Громадянська енергія вибухає потужною хвилею протестів проти забруднення навколишнього середовища у 2010-х роках. Багатотисячні мітинги «Дайте кисню!» та «Стоп, смог!» змушують металургійні комбінати впроваджувати екологічні програми.

У 2010 році відкривається одна з провідних музейних установ Маріуполя – Художній музей А.Куїнджі.

Попри значні труднощі, дев'яності та нульові роки – зірковий час для маріупольського спорту. У 1990 р. був заснований баскетбольний клуб «Азовмаш» (з 2016 р. – «Маріуполь»), який майже одразу увійшов до еліти українського баскетболу. Місцевий футбольний клуб «Маріуполь» (колишня назва – «Іллічівець»), розпочавши свої виступи у 2-й та 1-й лігах, потім стабільно закріпився у Прем'єр-лізі українського футболу, а також брав участь у кваліфікації до Кубка УЄФА. У 2009 р. в Маріуполі проходили матчі 8-го Чемпіонату Європи з футболу серед юнаків віком до 19 років. Маріуполець став першим олімпійським чемпіоном незалежної України. У 1996 році на Літніх Іграх в Атланті Вячеслав Олійник переміг у греко-римській боротьбі суперників зі всього світу. Його тренером був приазовський грек Геннадій Узун з села Візантія.

Заснована у 1995 році, Федерація грецьких товариств України обирає Маріуполь своєю штаб-квартирою. Вона стала осередком координаційної роботи серед приазовських греків. Невдовзі у місті було відкрито генеральне консульство Грецької республіки, а у 2000-му за підтримки уряду Греції в місті з'явився грецький культурний центр, де розмістилися грецькі культосвітні товариства.

Місто продовжує давні традиції діалогу культур та релігій. У 2007 році азербайджанська громада відкриває Маріупольську мечеть на честь султана Сулеймана Пишного та Роксолани. Мечеть, собори Покрова Божої Матері та Архістратига Михаїла стають найбільш помітними архітектурними досягненнями пост-радянського Маріуполя.

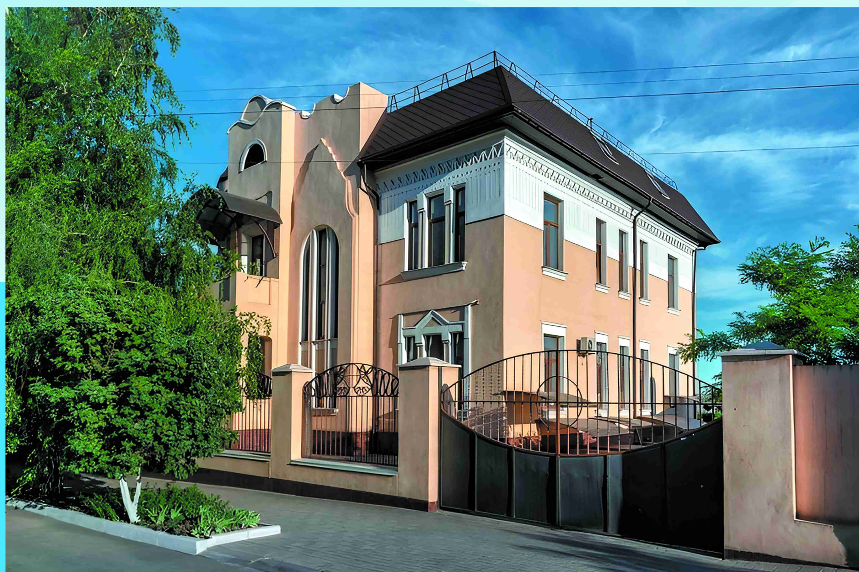
У 1991 р. за сприяння Маріупольського міського національно-культурного товариства греків, Донецького державного університету та міської ради Маріуполя було створено Маріупольський гуманітарний коледж – майбутній Маріупольський державний університет (з 2004 р.).



Логотип юнацького Євро 2009 з футболу



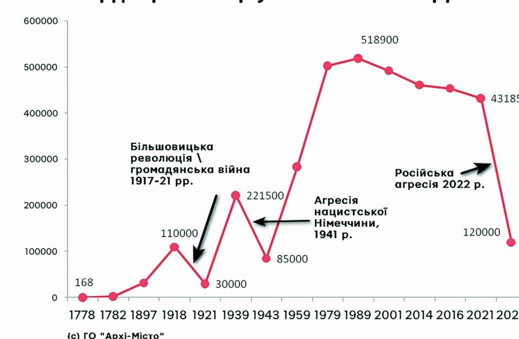
ЛЮБОМИР ГУДЗ (1931–2015) – діяч українського національного руху Маріуполя у 90-ті роки. Уродженець Дрогобича, брав участь у боротьбі УПА. Після повернення зі сталінських таборів працював на комбінаті ім. Ілліча. Л. Гудз був серед засновників Товариства української мови, «Просвіти» та Народного рух України в місті.



Будівля Маріупольського Художнього музею ім. А.Куїнджі. Фото: Євген Сосновський

Емблема Всеукраїнського фестивалю грецької культури «Мега Йорти». Сайт Федерації грецьких товариств України







РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ. ПОЧАТОК ВІЙНИ



«Беркута на всіх не вистачить» Мітинг у Маріуполі, грудень 2013 р.



Колона техніки 72 Омбр у центрі Маріуполя, травень 2014 р.



Міськвідділ МВС. Фото І. Стичинського, 2019 р.



Звільнення. «Горить, палає техніка ворожа, Рідна Україна переможе!»



Мітинг у Маріуполі у грудні 2013 р.

День визволення Маріуполя. Дякуємо «Азову»

ДЯКУЄМО АЗОВУ ЗА ВІЛЬНИЙ МАРІУПОЛЬ!



У 2013 р. в Україні почалася Революція гідності. Жителі Маріуполя виходили на мітинги і на підтримку Майдану, і чинного на той час президента В. Януковича. Зважаючи на те, що влада в області була під контролем проросійської Партії регіонів, прихильників Майдану спочатку виходило мало, але поступово їх кількість зросла.

7 грудня 2013 р. до пам'ятника Леніну в Маріуполі вийшло близько двох сотень незадоволених політикою уряду та президента. Мітингувальники засудили дії «беркутівців» на київському Майдані і зажадали прискорити процес підписання президентом угоди про асоціацію з Європейським Союзом, а також виступали за цілісність держави.

Вже у лютому 2014 р. у Донецькій та Луганській областях почалися виступи організованих Росією антиурядових незаконних збройних формувань, які не визнавали результатів Революції гідності і хотіли повторити на території Донеччини та Луганщини «Кримський сценарій». РФ активно «допомагала» місцевим симпатикам. Ця «допомога» включала і фінансування, постачання озброєння та паливних матеріалів, і пряму замасковану участь представників російських спецслужб та цілих підрозділів ЗС РФ у конфлікті.

Маріуполь – друге за величиною місто Донецької області з двома найбільшими металургійними комбінатами, десятками працюючих промислових підприємств і великим портом. Контроль над ним дав би Росії велику перевагу в регіоні. А розташований поруч кордон з РФ надав би ворогу можливість ще у 2014-му прокласти сухопутний коридор до захопленого Криму.

13 квітня 2014 р., на 6-й день після проголошення так званої ДНР у Донецьку, бойовики самопроголошеної республіки за бездіяльності правоохоронних органів захопили будівлю міської ради та вивісили на даху прапор терористичної «ДНР». Відтоді міськрада та інші ключові об'єкти міста були під контролем російських окупаційних сил і місцевих колаборантів. Вулиці перекрили їхні «укріпрайони». Українські військові та добровольці утримували Маріупольський аеродром й околиці міста.

Боротьба за Маріуполь тривала два місяці, але операцію з його звільнення провели за одну добу, з 12 на 13 червня 2014-го. В операції брали участь 150 бійців спецбатальйону «Азов», 2 роти спецбатальйону «Дніпро», 2 роти Національної гвардії та спецпідрозділ МВС. Блокпости на в'їздах до міста контролювали військовослужбовці ЗСУ, долучилися також члени «Правого сектору» та місцеві активісти. Штурм основних опорних пунктів військових РФ і бойовиків розпочався близько 5-ї ранку й завершився вже за кілька годин.

13 червня 2014 р. над міською радою Маріуполя знову замайорів синьо-жовтий стяг. Українські військові на той час заблокували можливість армії РФ просунутися у бік Запорізької області та створити сухопутний коридор до анексованого Криму.

Звільнення Маріуполя від російської окупації у 2014 р. стало важливою віхою в історії російсько-української війни.

13 червня 2014 року
ЗВІЛЬНЕННЯ МАРІУПОЛЯ ВІД РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Плакат Донецької ОВА до Дня визволення Маріуполя

На підтримку Майдану. Маріуполь, грудень 2013 р.

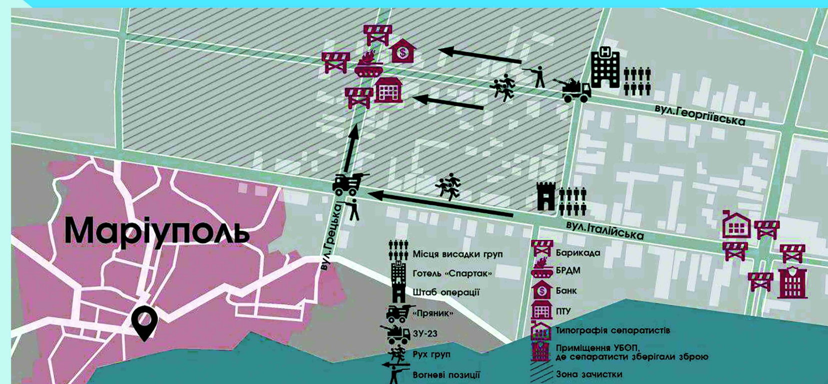


Самооборона Маріуполя, 2014 р.

Захисники



План визволення Маріуполя





СТАЛЕВИЙ ФОРПОСТ



Мурал «Мілана» за адресою проспект Миру, 101. Знищений російськими окупантами у 2023 р.



На фестивалі Goby Fest. 25–26 вересня 2021 року

Страви приазовської кухні, які подавали на фестивалі регіональної кухні Goby Fest



Пірс на Приморському бульварі, 17



Нові тролейбуси в Маріуполі, отримані за підтримки ЄС. Тролейбуси обладнані системою кондиціювання та Wi-Fi, а також пристосовані для людей з обмеженими можливостями



Учасниці гурту Dakh Daughters під час виступу на фестивалі Startup ГогольFest 2019. Фото: Артем Галкін

З початком російської військової агресії у 2014 році Маріуполь став символом українського опору та української ідентичності. Місто було українською твердинею впродовж 8 років, від перших протистоянь до російського повномасштабного вторгнення 2022 року.

Звільнивши Маріуполь з-під тимчасової окупації в червні 2014-го, українським силам вдавалося забезпечувати його відносну безпеку. Випробування, які випали на долю жителів Маріуполя у наступні роки, вже не мали шансів змінити проукраїнський шлях, який обрало місто. Навіть жахливі обстріли 24 січня 2015 року, коли від ракет РСЗО «Град», запущених росіянами, загинуло 29 і було поранено 92 дорослих та дітей, лише посилили рішучість містян і їхнє переконання, що Маріуполь – це Україна.

Маріуполь став вітриною українського Донбасу, містом, яке вибрало Україну, а не «русскій мір».

Місто зазнало суттєвої реконструкції, виразним прикладом якої стала площа Свободи. Цей простір вміщав кілька локацій, кожна – зі своїм змістом. На муралі «Мілана» була зображена дівчинка – одна з сотень тисяч історій зламаного дитинства через війну на сході України. Авторів реконструкції площі надихнув «Голуб миру» Пабло Пікассо. Тому вони створили 25 світових щогл, на верхівках яких розмістили «птахів миру». Кожна з цих конструкцій символізувала одну з 25 областей України та містила характерний для кожного регіону орнамент, його культурний код. Інші локації – скульптура «Протистояння», пам'ятник героям-визволителям, дзвін Миру.

Визначними пам'ятками Маріуполя були Донецький академічний обласний драматичний театр та культурно-туристичний центр «Вежа». У 2020–2021 роках був реконструйований маріупольський пірс, який перетворився на улюблений публічний простір відпочинку жителів міста і туристів. Тричі, у 2018, 2019 та 2021 роках, у Маріуполі проходив міжнародний фестиваль сучасного мистецтва «Гогольfest».

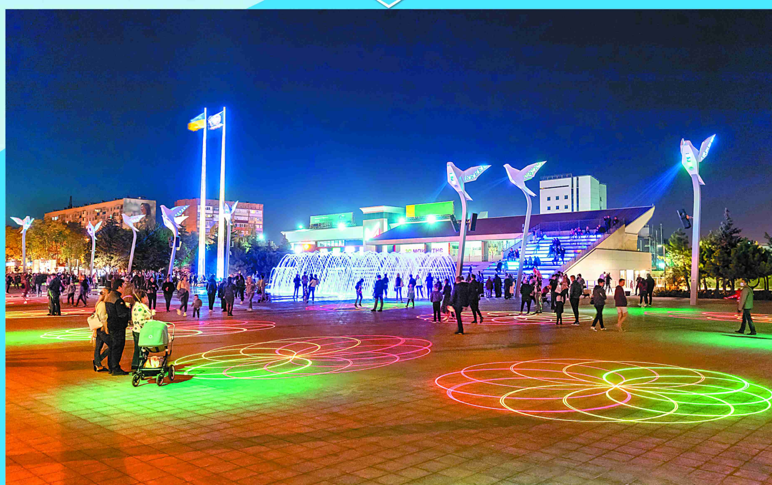
У місті динамічно розвивалася гастрономічна культура, відкривалися нові ресторани, відбувалися фестивалі регіональної кухні. Суттєво покращилася ситуація з транспортом. Завдяки отриманим за підтримки ЄС тролейбусам навантаження на транспортну систему міста зменшилося наполовину.

З листопада 2016 р. Маріуполь став пунктом постійної дислокації 56-ї окремої мотопіхотної бригади, яка у 2018 р. отримала почесне найменування «Маріупольська». Нині з'єднання боронить Україну від російської агресії. 5 травня 2023 р. 56-ту Маріупольську ОМПБр нагороджено почесною відзнакою «За мужність та відвагу».



Нарукавний знак 56 ОМПБр

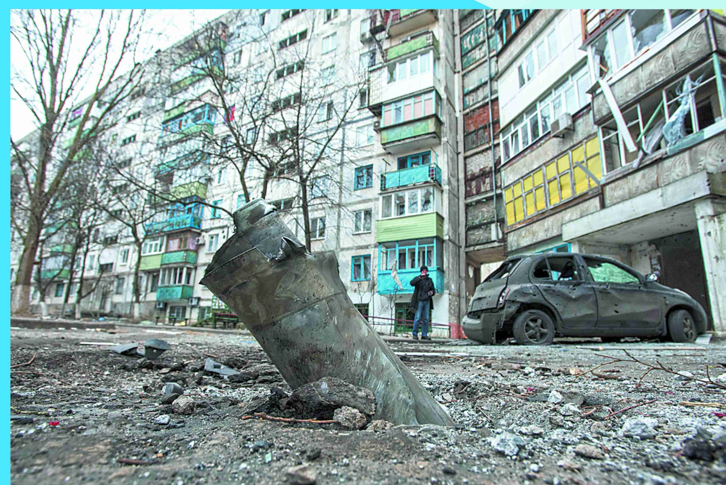
Лазерне шоу на Площі Свободи



Живий ланцюг у Маріуполі. 28 серпня 2014 року

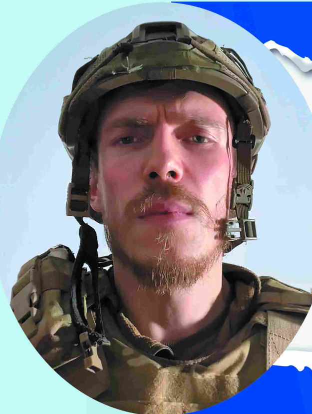


Обстріляний «Градами» будинок в Маріуполі





ГЕРОЇЧНА ОБОРОНА 2022-го



ПРОКОПЕНКО ДЕНИС ГЕННАДІЙОВИЧ (1991 р. н., псевдо «Редіс») – Герой України, підполковник, командир полку «Азов». Один з очільників оборони Маріуполя та організаторів опорного оборонного вузла на «Азовсталі». Лицар Ордена Богдана Хмельницького



Нарукавний знак полку «Азов». Вікіджерела



Нарукавний знак 12 ОБрАА імені генерал-хорунжого Віктора Павленка. Вікіджерела

У продовж 2014–2022 років вільний український Маріуполь був найжаданішим містом неокупованої частини Донеччини для російських загарбників та їхніх посіпак із терористичної «ДНР».

У 2018 р. Росія всіляко перешкоджала створенню Азовської військово-морської бази, чинячи перепони українським суднам, що проходили через Керченську протоку.

З початком повномасштабного вторгнення у лютому 2022 р. російські війська пішли на Маріуполь із заходу (з Криму через Бердянськ та Мелітополь), з півночі (з боку Волновахи) та зі сходу (з тимчасово окупованих територій Донецької області). Місто опинилось у вкрай скрутному становищі.

До оборони Маріуполя долучилося чимало підрозділів Збройних сил України, Міністерства внутрішніх справ, Державної прикордонної служби, Служби безпеки та добровольців. Серед них особливо відзначилися 36-та окрема бригада морської піхоти імені контрадмірала Михайла Білинського, полк «Азов», 12-та бригада оперативного призначення Національної гвардії імені Дмитра Вишневецького, 109-та окрема бригада територіальної оборони й Маріупольський батальйон ТрО, Маріупольський загін морської охорони, 555-й військовий шпиталь, добровольці «Правого сектору», 12-та окрема бригада армійської авіації імені генерал-хорунжого Віктора Павленка і 16-та окрема бригада армійської авіації «Броди».

Бої за Маріуполь відбувалися в дуже важких умовах. Росіяни завдавали нищівних ударів по критичній інфраструктурі міста, щоб якомога більше ускладнити дії Сил безпеки та оборони України й унеможливити нормальне перебування в ньому цивільного населення. 9 березня 2022 р. російська армія зруйнувала пологовий будинок та лікарню, а 16-го завдала удару по обласному драматичному театру, який маріупольці використовували як бомбосховище та гуманітарний координаційний центр. За даними міської ради Маріуполя, станом на 7 квітня 2022 р. росіяни зруйнували 90% міської інфраструктури: 2340 житлових багатоквартирних будинків, 61200 приватних будинків, 7 лікарень, 4 поліклініки, 57 шкіл, 7 вищих навчальних закладів, 70 дитячих садків, 3 пологові будинки.

Попри всі складнощі українські оборонці нищили ворога. У боях за Маріуполь було ліквідовано двох російських генералів та одного командира бригади морської піхоти.

Після важких боїв у міських умовах Сили безпеки й оборони України вирішили зробити опорним пунктом металургійний комбінат «Азовсталь». Його розташування та інфраструктура давали змогу продовжувати оборонні дії.

Серед визначних бойових епізодів оборони Маріуполя у 2022 р. особливе місце належить «повітряному мосту» між неокупованою Україною та «Азовсталлю». Маршрут організувало Головне управління розвідки Міністерства оборони. Завдяки відчайдушним і майстерним українським пілотам з 12-ї та 16-ї окремих бригад армійської авіації, які літали гелікоптерами у заблоковане місто над контрольованою ворогом територією, протягом березня-травня 2022 р. вдалось організувати евакуацію поранених, постачання боєприпасів та часткове перекидання особового складу.

Оборона Маріуполя тривала 86 днів. 82 з них – у повному оточенні. Маріуполь та «Азовсталь» стали символами віри, надії і стійкості не лише для українців, а й для всього світу. Одним з українських прапорів, який майорів над Маріуполем та Азовом до останнього, став кормовий прапор ВМС України з корабля управління «Донбас» (бортовий номер А500).

6 березня 2022 р. Президент України Володимир Зеленський своїм наказом присвоїв Маріуполю почесну відзнаку «Місто-герой України» за подвиг, масовий героїзм та стійкість громадян, виявлених у захисті міста під час відсічі збройної агресії РФ проти України.

16 травня 2022 р. згідно з наказом вищого військового командування про збереження життя гарнізону Маріуполя розпочалась евакуація українських військових з «Азовсталі». Вони потрапили до полону й були направлені в Російську Федерацію та окуповані території Донецької області. Росія не дотрималась міжнародних прав поводження з військовополоненими. Багато оборонців Маріуполя загинуло будучи ув'язненими у смт. Оленівка Донецької області у ніч з 28 на 29 липня 2022 р. внаслідок терористичного акту вчиненого росіянами. Й досі чимало захисників та захисниць нашого Маріуполя лишаються в російському полоні.

Внаслідок російських бомбардувань та репресій загинуло від 25 до 80 тисяч маріупольців.



ТИМУСЬ ЮРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ – майор 16-ї окремої бригади армійської авіації «Броди», льотчик 1-го класу. Учасник українських миротворчих місій ООН в Ліберії та Конго. Брав участь в АТО та ООС. Під час повітряної операції на «Азовсталь» командував екіпажем гелікоптера Мі-8. Загинув під Маріуполем 31 березня 2022 року евакуюючи тяжко поранених українських бійців. Кавалер Ордена За Мужність



Нарукавний знак 16 ОБрАА «Броди». Вікіджерела



Нарукавний знак 36 ОБрМП імені контр-адмірала Михайла Білинського. Вікіджерела



ВОЛИНСЬКИЙ СЕРГІЙ ЯРОСЛАВОВИЧ (1992 р. н., псевдо «Волина») – Герой України, капітан 3-го рангу, командир 36-ї окремої бригади морської піхоти імені контр-адмірала Михайла Білинського в оточеному Маріуполі. Одна з ключових військовиків під час боїв за Маріуполь та облоги комбінату «Азовсталь». Лицар Ордена Богдана Хмельницького та кавалер Ордена За Мужність



ГРИЦАЄНКО ВІТАЛІЙ МИКОЛАЙОВИЧ (1990–2022, псевдо «Гоголь») – Герой України, капітан, заступник командира полку «Азов». Під час оборони Маріуполя неодноразово організовував успішні бойові виходи та операції тилами супротивника під час яких знищувався особовий склад й техніка ворога. Загинув під час бойових дій у Лівобережному районі Маріуполя

Бойові дії за Азовсталь. Арміяінформ



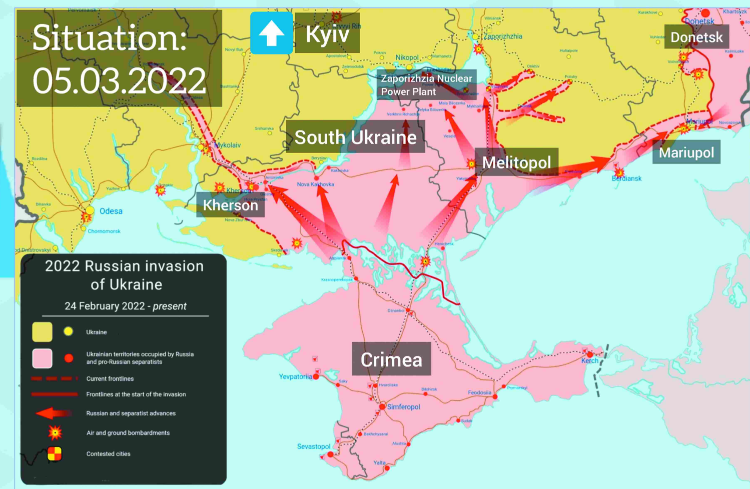
Гелікоптер МІ-8 армійської авіації України. Militarnyi



Корабель управління «Донбас» ВМС України. Militarnyi

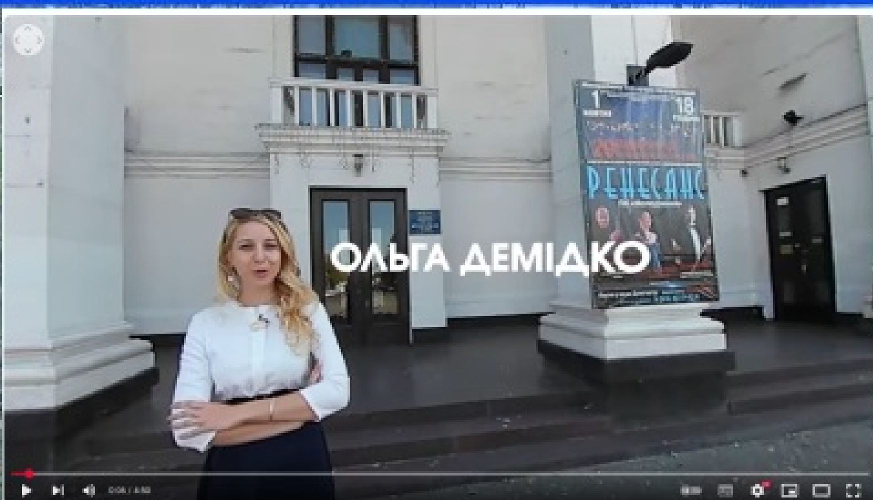


Мапа російського наступу на півдні України у лютому 2022 року. Вікіджерела





ДРАМТЕАТР











Віртуальний тур Маріуполем: Театр Мариуполя